

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Проаналізовані основні підходи до професійної позиції майбутнього психолога, яка розглядається як стійка система ставлень, обумовлених об'єктивно-суб'єктивними чинниками. На підставі аналізу наукової літератури і експериментального дослідження визначено основні складові професійної позиції.

Ключові слова: професійна позиція, особистісна зрілість, мотивація, досягнення особистості майбутнього психолога у процесі професійної підготовки.

Постановка проблеми

Вступ. Сьогодні, у складний та нестабільний час економічних змін та соціальних трансформацій, проблема підготовки майбутніх психологів є особливо актуальною. Докорінні зміни в соціально-економічному та культурному розвитку держави потребують підготовки майбутніх психологів нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі вищої освіти та необхідністю інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітній простір.

Якісна підготовка майбутнього професіонала в сучасній психолого-педагогічній науці розглядається, передусім, як процес виникнення певних особистісних новоутворень: готовності до професійної діяльності, професійної ідентичності, і, нарешті, особливої інтегративної якості — *професійної позиції*.

Успішне професійне становлення майбутніх фахівців базується на розвитку психологічної готовності до цієї діяльності. Процес *формування психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності* є необхідною передумовою розвитку спеціаліста у ВНЗ, що обумовлює якість, ефективність його підготовки та забезпечує результативність навчально-професійної діяльності.

Особливе значення має *професійна позиція* в процесі навчання майбутніх психологів як фахівців, покликаних надавати психологічну допомогу особистості в складних умовах життя.

Аналіз основних досліджень. Окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Так, зокрема, питання становлення та розвитку особистості під час підготовки до професійної діяльності та безпосередньо в її процесі представлені в дослідженнях Б. Ананьєва, Г. Балла, О. Бондарчук, Н. Волянчук, Є. Клімова, Л. Карамушки, О. Киричука, Г. Ложкіна, В. Семиченко та інших науковців. Водночас умови формування професійної позиції в процесі навчання майбутніх психологів в умовах соціальних трансформацій, на наш погляд, висвітлені недостатньо.

Мета статті — визначити чинники формування зрілої позиції особистості майбутніх психологів у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу

Позиція (від лат. position) в психології визначається в декількох проєкціях, що розрізняються як за показником об'єктивності, суб'єктивності, так і за масштабами розгляду.

В найбільш узагальненому вигляді терміном «*позиція*» окреслюється місцезнаходження людини або групи людей в соціальній або професійній структурі суспільства, що характеризується низкою специфічних ознак і обумовлює певний вид поведінки. У цьому визначенні провідним є об'єктивний аспект — позиція і статус людини в соціальній структурі збігаються, що задає зміст ставлення до неї з боку довколишніх майже незалежно від її індивідуальних особливостей. Тут переважає соціологічний ракурс розгляду.

Похідним від соціального трактування є і інше визначення *позиції* як найбільш узагальненої характеристики людини в статусно-рольовій внутрішньогруповій структурі. Тут мається на увазі вже не суспільство в цілому, а певна група (соціальна або професійна), а тому збільшується суб'єктивний ракурс — визначення позиції людини в конкретній групі і вже розглядається як інтеграція соціальних вимог та очікувань з її індивідуальними якостями. Таке трактування активно використовується соціальними психологами.

Нарешті, в суто психологічному плані *позиція* розглядається як сукупність сформованих у особистості поглядів, уявлень, установок, переконань, взірців, цінностей, диспозицій стосовно умов власної життєдіяльності, які складають основу її стосунків з тими чи іншими сферами і визначають особливості діяльності та поведінки.

Інтегрованим показником професійного становлення студентів — майбутніх психологів — визначено *сформованість професійної позиції* як більш-менш стійкої системи відносин, що визначають ставлення людини до окремих аспектів професійної діяльності, котра формується під впливом життєвого досвіду, у контексті як безпосередніх (навчальних), так і прогнозованих (професійна діяльність як основна життєва перспектива) обставин.

У процесі навчання у ВНЗ у майбутнього психолога повинна скластися так звана *професійна позиція* — стійка система ставлень до себе, до інших учасників педагогічного процесу, яка і буде визначати у подальшому його поведінку. Формування такого особистісного новоутворення є вкрай важливим, адже саме воно буде в подальшому визначати найважливіші відносини людини з різноманітними сторонами її життя та професійної діяльності: самооцінку, рівень професійних домагань, ставлення до професії в цілому, задоволення професією та ін.

Отже, *формування професійної позиції* є певною інтеграцією різнорівневих змін, що відбуваються з людиною в процесі включення в систему професійної підготовки (і надалі — професійної діяльності), яка не просто супроводжує розвиток її психічних якостей відповідно до вимог обраної професії, а певним чином перебудовує структуру особистості відповідно до змін, що відбуваються у сферах мотивації, свідомості.

Позиція особистості, що включена в процес професійної підготовки, є *багато-рівневим утворенням*, яке містить:

- засвоєння об'єктивно бажаної (нормативної) системи ставлень до світу в цілому, яка обумовлена характером соціальних відносин у суспільстві (соціальне цінних ідеалів, цінностей, норм і правил поведінки в соціумі, серед інших людей);
- засвоєння змісту тієї суспільної функції, яка визначена характером майбутньої

професії і також вимагає певної структури ставлень (цілей, цінностей, вимог, норм, обмежень тощо);

- упорядкування власної системи ставлень, усвідомлення цілей і цінностей, які є провідними для людини, приведення їх у відповідність із загальносоціальними і професійними нормативами.

За визначенням Б. Ананьєва, *позиція* є суб'єктивною, діяльнісною стороною суспільного і професійного «статусу» особистості і виступає як складна система ставлень особистості, установок і мотивів, якими вона керується в своїй діяльності, цілей і цінностей, на які спрямована ця діяльність [2, 29].

Отже, *професійна позиція майбутнього психолога* повинна розглядатись як більш-менш стійка система ставлень, обумовлених об'єктивно-суб'єктивними чинниками. Об'єктивна складова цих чинників обумовлена характером суспільних стосунків, а суб'єктивна складається під впливом життєвого досвіду.

Основу професійної позиції складає *індивідуальна система ставлень*, яка:

а) з одного боку, несе відбиток об'єктивних чинників, а отже, містить нормативний (бажаний, доцільний) компонент, інваріантний для всіх членів цього суспільства або професійної групи;

б) з іншого — являє собою відображення безпосередніх або опосередкованих життєвих обставин, має інваріантний склад, може збігатись або розходитись з нормативними вимогами.

Співвідношення об'єктивної і суб'єктивної складових визначає такий важливий показник, як *зрілість позиції*. У свою чергу, про зрілість позиції свідчать такі *критерії*:

- 1) внутрішня несуперечливість (гармонійність);
- 2) стійкість системи ставлень людини;
- 3) ступінь відображення її змістових характеристик у діях і поведінці людини (доцільність і послідовність);
- 4) характер спрямованості (соціальне цінний або асоціальний);
- 5) широта або вузькість (ступінь охоплення різних життєвих або професійних подій).

Як підкреслює О. Леонт'єв, важливим чинником формування зрілої позиції особистості є характер діяльності, до якої вона включена [8, 204]. Основний вид діяльності, до якого включені студенти — майбутні психологи, — це процес підготовки до майбутньої професійної діяльності. Як підкреслюють провідні дослідники проблем вищої школи (А. Вербицький, М. Дьяченко, Л. Кандилович, М. Нечаєв, В. Семиченко та ін.), специфікою цієї діяльності є її суперечливість. Реалізуючись переважно як пізнавальна діяльність стосовно того, що процесуальне містить засвоєння певних звань, умінь, навичок, вона водночас спрямована на віддалену перспективу, виконання складних, інтегративних професійних функцій. Тобто в процесі навчання в особистості формується, насамперед, певна позиція на основі поточної діяльності та соціальної ситуації розвитку («позиція студента»), тоді як головною метою включення в цю діяльність є засвоєння позиції професіонала.

Основні розбіжності, що виникають між цими двома позиціями, В. Семиченко [10] окреслює таким чином:

Позиція студента: привласнення знань з метою отримання певної оцінки, робота з навчальними та науковими текстами, диференціація окремих предметів, егоцентрична спрямованість, безпосередня доцільність дій, пріоритет науки як вищої цінності суспільства

Позиція професіонала: використання знань для розв'язання практичних завдань, робота з об'єктами професійної діяльності, міжпредметна інтеграція, соціоцентрична спрямованість, складно опосередкована доцільність дій, пріоритет практики та ін.

Як підкреслює А. Вербицький, у змісті навчальних предметів «а ні на гран» не міститься елементів професійної діяльності. Тому важливим завданням викладача будь-якого предмета є організація роботи на так званій «контекстній» основі, тобто включення у навчальний процес складно опосередкованих професійних аналогів [4], тоді як самі викладачі вищої школи, як підкреслює М. Нечаєв, зорієнтовані, передусім, на логіку науки, а не практичної діяльності [1].

До важливих чинників формування професійної позиції майбутніх фахівців в процесі навчання можна віднести такі:

I. Внутрішні (індивідуально-психологічні умови):

а) *біопсихічні й фізіологічні особливості*, які виконують функцію передумов професійного розвитку, впливають на його темп (властивості активності й лабільності нервової системи, наявність функціональної системи інтуїтивно-чуттєвого відображення, загальна психофізична активність та ін.);

б) *соціально-професійна активність* (позитивний соціально-спрямований рух у процесі професійного становлення потребує розумної активізації духовних, психічних і фізичних сил);

в) *мотиви і смисли професійної діяльності*, які забезпечують її успішність (гуманістична спрямованість, специфічна професійна спрямованість і гнучка «Я-концепція», позитивна мотивація навчання, мотивація досягнення особистості та ін.);

г) *потреба в реалізації свого професійно-психологічного потенціалу* з урахуванням спрямованості на самопізнання, що передбачає відкритість до змін, філософське і творче ставлення до життя, пошук її значення й прийняття відповідальності за її здійснення й самовираження в ній.

II. Зовнішні:

а) *соціально-економічні умови*, що виступають як об'єктивні обставини процесу професійного становлення і є активним, утворювальним початком у цьому;

б) *провідна навчально-професійна та професійна діяльність*, які забезпечують системне бачення особистості;

в) *особистісна підготовка*, що включає обов'язкову роботу з розвитку професійно важливих якостей майбутнього фахівця, надання психологічної допомоги в особистісному зростанні на базі особистісно розвивальної освіти.

Аналізуючи літературу, неважко помітити, що окремі дослідники проблем професійної підготовки по-різному розглядають процес породження основних детермінант і спрямування активності студентів. Так, М. Дьяченко і Л. Кандилович [6] вважають найвищим рівнем діяльності студентів їхню громадянську активність, з ними повністю солідарні В. Лисовський і А. Дмитрієв, які виділяють їх як провідну пізнавальну діяльність, вважаючи, що саме цей вид діяльності забезпечує повністю всі проблеми професійного становлення. Останнім часом все більш уваги дослідників приділяється інте-

граційним тенденціям, розгляду процедур і процесу розгортання професійної підготовки як складної системи, що сприяє формуванню інтегративних особистісних і професійних якостей. Прихильниками такого підходу є О. Анісімов [3], В. Семиченко [9].

Професія практичного психолога відноситься до групи професій типу «людина-людина», де особистісна зрілість є головною й обов'язковою умовою успішного професійного становлення. Як пише Р. Немов, «практичний психолог — це фахівець-психолог, що має відповідну вищу освіту й розв'язує завдання психодіагностики, психокорекції і психологічного консультування, пов'язані не з проведенням наукових досліджень, а з наданням прямої психологічної допомоги людям»

Якщо правильно, що професія — це заняття, якому потрібно спеціально навчатися, то психологія — той вид діяльності, якому навчатися особливо складно. Це обумовлено низкою обставин: по-перше, головний об'єкт роботи психолога — людина — є дуже складним і мінливим. По-друге, самі психологічні знання настільки різноманітні й суперечливі, що оволодіння ними має певні труднощі. По-третє, наявне взаємопроникнення різних уявлень про людину й суспільство (релігійних, культурних, життєвих і ін.) у професійний світогляд психолога й дотепер утруднюють визначення критеріїв професіоналізму психолога, а, отже, організацію процесу оволодіння ним. Важливою обставиною є й те, що будь-яка професія висуває особливі вимоги до особистості професіонала, а роль особистісних властивостей і якостей психолога в успішній професійній діяльності найвища.

Одним з найважливіших етапів становлення фахівця є *етап професійного навчання у ВНЗ*. Адже саме студентський вік є сензитивним для виявлення й розвитку професійного потенціалу, становлення професійної самосвідомості. ВНЗ як соціальний інститут покликаний готувати своїх випускників до майбутнього соціально-професійного життя.

Становлення фахівця у процесі навчання у ВНЗ, як зазначає В. Рибалка, обов'язково передбачає *розвиток*: а) аксіологічної спрямованості і професійної свідомості; б) соціального і професійного інтелекту; в) емоційно-вольової сфери; г) позитивного ставлення до світу й до себе; д) самостійності, автономності і впевненості в собі; е) професійно важливих якостей і компетентності тощо [4].

Отже, *професійна позиція* є продуктивним процесом розвитку й саморозвитку особистості, успішність якого визначається сукупністю чинників, зокрема й соціально професійною спрямованістю підготовки на етапі навчання у ВНЗ, а зміст залежить від специфіки професії.

Саме тому так важливо в процесі навчання контролювати, чи відбуваються позитивні зрушення у майбутніх психологів у напрямі формування професійної позиції, яка включає в себе систему відповідних ставлень, чи досягають вони в процесі навчання певного рівня соціальної та професійної зрілості. Л. Шумакова підкреслює значущість актуалізації мотивації досягнення особистості майбутнього психолога у процесі професійної підготовки. Мотивація досягнення розглядається як система її самооцінки у зв'язку із значущими компонентами професійної діяльності.

Розкриттю особливостей цього процесу присвячено проведене дослідження, методичною основою якого став тест особистісної зрілості, запропонований авторським колективом під керівництвом Ю. Гільбуха [4].

Ми вважали, що діагностичні шкали, які використовуються в цьому тесті, певною мірою відображають *основні складові професійної позиції*:

1. *Мотивація досягнення* — загальна спрямованість діяльності індивіда на значущі особистісні цілі, прагнення до самореалізації, самостійність, ініціативність, прагнення до лідерства, до збереження високих результатів у здійснюваних діях.

2. *Ставлення до свого «Я»* («Я концепція»): впевненість у своїх можливостях, задоволеність і своїми здібностями, темпераментом, характером, своїми знаннями, уміннями і навичками. Разом з тим цей аспект відображає такий суттєвий параметр, як адекватна самооцінка, висока вимогливість до себе, відсутність пихатості, скромність, повага до інших людей. Водночас ці якості несумісні з так званим комплексом незадоволеності, який проявляється у неусвідомленому прагненні підбадьорити себе бахвальством, бравадою, саморекламою та ін.

3. *Почуття громадянського обов'язку*: патріотизм, інтерес до явищ суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба у спілкуванні, колективізм.

4. *Життєва установка*. Під цей умовний термін підпадають такі якості, як розуміння відданості усього сутнього, переважання інтелекту над почуттями, емоційна рівноваженість, розсудливість (на противагу імпульсивності).

5. *Здатність до психологічної близькості з іншою людиною* (доброзичливість, вміння слухати, потреба в духовній близькості з іншими людьми).

За отриманими результатами розраховується загальний показник особистісної зрілості. У дослідженні взяли участь 88 студентів різних курсів Інституту менеджменту та психології ДВНЗ «УМО» НАПН України, які навчаються за спеціальністю «Психологія» і отримують освітньо-професійну кваліфікацію «психолог, викладач вищого навчального закладу» (табл. 1).

Наведені в табл. 1 дані свідчать, що в процесі професійної підготовки у більшості студентів відбувається формування якостей, які складають основу особистісної (а отже, і професійної) зрілості. За загальним показником особистісної зрілості 85,5% студентів досягли високого рівня. Разом з тим не може не турбувати той факт, що майже третя частина майбутніх психологів, залишаються на інфантильному рівні особистісного розвитку.

Таблиця 1

Розподіл учасників дослідження за рівнями особистісної зрілості

Шкали особистісної зрілості	Кількість досліджуваних, у %	
	Низький рівень	Високий рівень
Мотивація досягнення	41,6	58,4
Ставлення до свого «Я»	20,8	79,2
Почуття громадянського обов'язку	39,6	60,4
Життєва установка	18,7	81,3
Здатність до психологічної близькості	25,0	75,0
Загальний показник	29,2	70,8

Серед окремих показників найменш сформованими є: мотивації досягнень (майже половина студентів ще не визначилися стосовно своїх майбутніх цілей), почуття громадянського обов'язку (тут на низькому рівні залишається більше ніж третина досліджуваних). Четверта частина студентів мають низькі показники здатності встановлювати довірливі стосунки з іншими людьми. П'ята частина опитуваних мають неупорядковане або негативне ставлення до власного «Я». І майже стільки ж студентів не мають більш-менш стійкої життєвої установки.

Отримані результати свідчать про те, що навчально-виховний процес ВНЗ не забезпечує формування у майбутнього фахівця такої важливої якості, як професійна позиція, основу якої складає рівень особистісної зрілості. Значна частина студентів психологічно не готова прийняти на себе відповідальність за власну долю або долю інших людей, оскільки система її життєвих та професійних ставлень є суперечливою, не охоплює усіх значущих сфер стосунків.

Разом з тим, як показує більш диференційований аналіз, найменш сформованою у студентів є показник мотивації досягнення

У процесі експериментальної роботи, яка містила зміну детермінант навчальної діяльності студентів з матеріально-предметної сфери на соціальне-психологічні стосунки з іншими учасниками навчального процесу (а саме: засвоєння студентами алгоритмів роботи за мотиваційними технологіями, зміна критеріїв оцінювання результативності навчальної діяльності, моделювання професійних ситуацій та ін.) передбачалось створити умови сприяння більш ефективному розвитку професійної позиції студентів.

Враховуючи вище перераховані положення, ми виділили такі *основні психологічні умови*, які були покладені в основу *програми розвитку особистісної готовності студентів-психологів*: 1) включення до змісту професійної підготовки знань щодо особистісної готовності психолога; 2) формування уявлень про себе й про інших як про рівноправних суб'єктів спілкування; 3) активізація суб'єктивного досвіду студентів через включення їх у ситуації спілкування з урахуванням асертивних прав особистості; 4) забезпечення ціннісно-смиислового ставлення до особистісної готовності психолога; 5) рефлексія емоційного змісту навчання особистісної готовності; 6) створення в процесі навчання атмосфери, що сприяє самопізнанню, трансформації й розвитку власної особистісної готовності, а також забезпечує активну позицію учасників за рахунок створення відносин довіри, підтримки, взаємної поваги в групі; 7) забезпечення обміну досвідом щодо прояву особистісної готовності у реальних життєвих обставинах.

На нашу думку, найповніше визначені умови реалізуються через таку форму навчальних занять, як *тренінг*. *Тренінг* у навчальному процесі підготовки фахівця є формою спеціально організованого навчання і традиційно розглядається як один з активних методів навчання, специфічними особливостями якого є: 1) створення у групі умов для повного розкриття особистістю своїх позицій і емоцій в атмосфері взаємного прийняття, безпеки й підтримки; 2) розробка й підтримка у групі певних норм, вияв гнучкості у виборі директивних або не директивних технік впливу; 3) побудова роботи відповідно до певних принципів, під якими розуміються основні положення, особливості керівництва і правила реалізації тренінгу як методу.

Окрім того, атмосфера підтримки і співпраці у *тренінговій групі* створює максимально сприятливі умови для самопізнання, саморозвитку й самовдосконалення учас-

ників. Тривалість навчального тренінгу склала: 54 години, з яких 36 годин аудиторських занять та 18 годин самостійної роботи.

В експерименті брали участь 39 студентів. По закінченні формульовального експерименту було проведено повторне тестування і отримані такі результати (табл. 2):

Таблиця 2

Розподіл учасників дослідження за рівнями особистісної зрілості після формульовального експерименту

Шкали особистісної зрілості	Кількість досліджуваних, у %	
	Низький рівень	Високий рівень
Мотивація досягнення	33,3	66,7
Ставлення до свого «Я»	7,7	92,3
Почуття громадянського обов'язку	39,4	60,6
Життєва установка	12,8	87,2
Здатність до психологічної близькості	10,2	89,8
Загальний показник	20,5	79,5

Із табл. 2 чітко видно, що зміна детермінант навчальної діяльності студентів сприяє формуванню професійної позиції, підвищуючи ступінь особистісної зрілості. Підвищилась кількість студентів, які відносяться до вищих рівнів, майже за усіма показниками. Якщо до експерименту доля осіб з низькими рівнями мотивації досягнень складала 41,6%, то після експерименту їх кількість зменшилась до 33,3%. Помітно зменшилась доля осіб з негативним або суперечливим ставленням до себе (з 20,8 до 7,7%), а також нездатних до встановлення близькості з іншими людьми (з 25,0 до 10,2%). Менш помітно змінився показник «Життєва установка» (до експерименту — 18,7, після експерименту — 12,8%). Найбільш консервативним виявився показник «Почуття громадянського обов'язку»: відповідно 39,4 та 39,6%, тобто змін фактично не відбулося. Загальний показник соціальної зрілості високого рівня збільшився в результаті експерименту з 70,8 до 79,5%.

Отже, навчальний тренінг має вплив на досліджуваних як за недостатньо розвинутих показників, так і за добре сформованих якостей, що говорить про доцільність застосування формульовального експерименту в різних випадках.

На завершальному етапі нами проаналізовано, які завдання ставили студенти перед початком тренінгу та яких результатів досягли. Найпоширеніші очікування були: стати більш упевненим ув собі, розвинути комунікативні навички, розібратися в поняттях і термінології особистісної готовності, «Я» в новій ситуації, розвинути в собі професійні якості майбутнього психолога.

Висновки

У процесі проведеного дослідження з'ясувалось, що такий важливий компонент професійної підготовки, як сформована професійна позиція, за традиційних умов нав-

чання розвивається явно недостатньо. Основна складова його структури — особистісна зрілість — у значної частини студентів знаходиться на низьких рівнях.

Під час створення відповідних умов, насамперед, зміни детермінант навчальної діяльності студентів, а також характеру навчальних завдань (засвоєння алгоритму роботи за мотиваційними технологіями, зміна критеріїв оцінювання результативності навчальної діяльності, моделювання професійних ситуацій та ін.) відбувається більш ефективний розвиток професійної позиції студентів.

Доведено значення тренінгу, як форми навчальної роботи, що сприяє розвитку показників особистісної готовності майбутнього психолога та виділено основні принципи й особливі відмінності: навчання за гуманістичними принципами; використання різних методів роботи у групі (поведінкові вправи, рольова гра, аналіз ситуацій та ін.); самостійна робота студентів та інтерактивне навчання; позитивна робота у групі між учасниками та ведучою тренінгу, відкриті висловлювання та взаємодопомога у роботі.

Проведене дослідження дає змогу визначити подальші перспективи наукового пошуку: розроблення структурної моделі професійної позиції, визначення сукупності показників сформованості цього новоутворення та відповідної методичної бази, більш детальне дослідження тих змін, що відбуваються зі студентами різних курсів у процесі навчання, з'ясування гендерних відмінностей відповідних трансформацій, розроблення та апробацію ефективних технологій. Вирішення цих питань, безумовно, буде сприяти підвищенню якості і результативності професійної підготовки, особистісному розвитку майбутніх психологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович И. Р. Особенности мотивационной сферы студентов / И. Р. Абрамович. — Минск, 1995. — 425 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. — СПб. : Питер, 2001. — 288 с. — (Серия «Мастера психологии»).
3. Анисимов О. С. Основы психологии высшей школы / О. С. Анисимов. — М. : Изд-во МГУ, 1990. — 367 с.
4. Вербицкий А. А. Теория и практика контекстного обучения в вузе / А. А. Вербицкий. — М. : Изд-во Смысл, Эксмо, 2005. — 1136 с.
5. Вачков И. В. Введение в профессию «психолог»: учеб. пособие / И. В. Вачков, И. Б. Гриншпун, Н. С. Пряжников. — М. : Изд-во МПСИ, НПО «Модэк», 2002. — 464 с.
6. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. — М. : Москов. психолого-социальный ин-т, 2005. — 216 с.
7. Климов Е. А. Пути в профессионализм: психологический взгляд: учеб. пособие для вузов / Е. А. Климов. — М. : Флинта, 2003. — 320 с.
8. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. — М. : Смысл ; Академия. — 2005. — 352 с.
9. Семиченко В. А. Психология личности / В. А. Семиченко. — К. : Видавець Ешке О. М., 2001. — 427 с.
10. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» / В. А. Семиченко. — К. : Миллениум, 2004. — 521 с.

Чаусова Т. В.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОЗИЦИИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Проанализированы основные подходы к профессиональной позиции будущих психологов, которая рассматривается как стойкая система отношений, обусловленных объективно-субъективными факторами. На основе анализа научной литературы и экспериментального исследования определены основные составляющие профессиональной позиции.

***Ключевые слова:** профессиональная позиция, личностная зрелость, мотивация достижения личности будущего психолога в процессе профессиональной подготовки.*

Chausova T. V.

PROFESSIONAL POSITIONS OF THE FUTURE PSYCHOLOGIST IN LEARNING

The basic going is analysed near professional position of future psychologists, that is examined as a proof system of the relations, conditioned by objectively-subjective factors. On the basis of analysis of scientific literature and experimental research the basic constituents of professional position are certain.

***Key words:** professional position, personality maturity, motivation of achievement of personality of future psychologist in the process of professional preparation.*